

Hedendaagse kunst in Nederlandse kerken 1990-2015

Van Jan Dibbets
tot Tinkebell

Joost de Wal (red.)

11. MMC Schobbe

Ruimte voor het sublieme

Joost de Wal

In 2005 won MMC Schobbe de prijsvraag voor de entreewandschildering van de Genadekapel OLV ter Nood in Heiloo. Ze betrok er meteen de muur aan de overkant bij. Wekenlang stond ze op de steiger: 'Het was monnikenwerk.' Pastoor Matthieu Wagemaker was onder de indruk en vroeg haar voor twee kapellen in de kerk van Noord-Scharwoude. Een gesprek.

Genadekapel Onze Lieve Vrouw ter Nood, Heiloo (2005)

Schildering

Er zijn twee mogelijkheden: ik ben eindeloos met iets bezig, probeer van alles, ben niet tevreden, tot ik het loslaat en opnieuw begin. En soms weet ik het binnen een half uur. Dat gebeurde bij Heiloo.

Ik wilde iets met het roosvenster doen. En er moest iets gebeuren met het verticale, en met Maria. Het ultramarijn zit al in mijn werk, het is mijn 'autobiografische' kleur, een 'vergeestelijkte' kleur die tegelijkertijd erg sensueel is. Maar ultramarijn is ook de kleur van Maria in de kunst, vanwege het kostbare pigment.

In Heiloo suggereer ik een licht dat er niet is: het reikt van het wit bij het raam tot aan het pure ultramarijn beneden. [afb. 11.1] Wat je ziet is niet de waarheid, maar iets wat zich aan jou presenteert. Ik speel met waarneming. Licht en perspectief zijn constanten in mijn werk.

De geschilderde gewaden gaan terug op gotische kerkbeelden. Zulke vormen intrigeren me mateloos. Ik maak er tekeningen van, en weet dan niet wat ik ermee moet. Bij Heiloo kwamen ze terug. Opeens begreep ik: daarom dus... Ze horen hier. Ze sluiten ook aan bij de geschilderde gewaden van Han Bijvoet op de andere wanden (uit

1933-1955), die neigen ook naar de gotiek. Hij plooit zijn figuren naar de vormen van de ruimte. Maar ik vond de ruimte te druk. Er moest iets sobers komen.

Uitvoering

De uitvoering lijkt simpel, maar het was monnikenwerk. De voorbereiding kostte al tweeënhalve maand. In 110 stappen moest ik van wit naar ultramarijn, in gelijke overgangen. Ik heb de kleuren gemengd op kaartjes; eindeloos, eindeloos. Met die kaartjes maakte ik een geleidelijke reeks – ik werd er gek van, op het laatst zag ik niks meer.

Rond het raam tekende ik met potlood concentrische cirkels, in 110 stappen tot helemaal onderin. Hoe klein de stap tussen twee tinten ook is, je kunt ze niet tegen elkaar zetten, want dan krijg je een contrast. Ik heb eerst de potjes genummerd, van 1 tot en met 110, en daarna de cirkels. Vervolgens werd de eerste laag opgezet, tot ik bijvoorbeeld tien cirkels had gedaan. Dan bracht ik met een droge kwast de tweede laag aan, zodat de contour tussen de twee tinten verwaagde; de contour is als het ware weggepoetst. Zo is de hele muur gedaan. Zelfs van dichtbij zie je een vloeiend verloop.

Daarna moesten de figuren erop. Ik heb met tape een raster gemaakt en de figuren met potlood ingetekend. De verf werd een zilveracrylverf: een kleur die werkt in het licht – niet hard, eerder vluchtig. De achtergrond is siliconenharsemulsieverf, aangelengd met pigmenten; een soort hedendaagse frescoverf waarvoor je geen natte pleister nodig hebt. De uitvoering vroeg veel tijd; de steigers hebben er zo'n anderhalve maand gestaan.

Op de wand aan de overkant deed ik precies hetzelfde, maar in kleinere cirkels. [afb. 11.2]

11.1 -11.2 MMC Schobbe, schildering entreewand (acryl en siliconenharsemulsieverf op pleister; 1100 x 790 cm; permanente installatie).

Schildering Mariawand (siliconenharsemulsieverf op pleister; 320 x 200 cm; permanente installatie), Genadekapel Onze Lieve Vrouw ter Nood Heiloo, 2005

Foto's MMC Schobbe

Het concentrische lichteffect ontstaat zuiver door de verf. Het lampje straalt alleen het Mariabeeld aan.

Kritiek

'Treurig genoeg is tijdens het jubileum van 2005, toen de kapel al een rijksmonument was, het baldakijn van het bijbehorende sjabloonwerk van Bijvoet ontdaan en zonder enige kennis van de wetten van de polychromie op een volstrekt disharmonieuze manier egaal blauw geschilderd.' (Van Hellenberg Hubar, p. 265)

Maar dat was niet van Bijvoet. Dat was van een man die een keer boos op me afkwam. Hij was huisschilder en had het aangebracht in 2003. Ze hadden een schenking gekregen om Bijvoets motieven terug te brengen, want die waren er niet meer. Hij had natuurlijk z'n ziel en zaligheid erin gelegd, en dan kwam zo'n tante de boel eventjes overkalken met blauw... Nee, er was geen oorspronkelijke schildering. Vroeger zat er een baldakijndoek, maar toen ik begon, was de wand geprepareerd met een stuclaag.

Reacties

Er was natuurlijk behoorlijk wat verzet van de parochianen. Maar vaak gaat het zo, dat ze achteraf naar me toe komen en zeggen: 'Ik was er helemaal op tegen, maar wat is het móóii!' Een paar keer kreeg ik van onbekende mensen een mail. Eén ervan schreef, dat ze geraakt was door de schildering: 'Als ik de kapel uitloop krijg ik een groot vredig gevoel. Het gevoel dat alles weer klopt.' En iemand die haar man was verloren, zei: 'Ik was op zoek naar een plek om regelmatig heen te gaan en er een herdenkingsritueel uit te voeren. Ik zag dat de kapel veranderd was, en ik dacht: ik heb mijn plek gevonden.' Dat ontroerde me.

Sint-Jan de Doperkerk, Noord-Scharwoude, Mariakapel (2006)

Oprichtgever

Matthieu Wagemaker droeg wel eens een mis op in de Genadekapel. Later was hij een tijdje rector van het hele terrein in Heiloo. Het bisdom stelt hem aan op plaatsen waar iets moet worden gereorganiseerd. Hij schreef me, dat hij benoemd was in Noord-Scharwoude en dat er iets in de kerk moest gebeuren. Of ik eens kwam kijken. Over mijn schildering in Heiloo zei hij: 'Je hebt de kapel teruggegeven aan Maria.' Dat vond ik een groot compliment.

Hij is een geweldige opdrachtgever. Hij gelooft in mijn werk, heeft gevoel voor maat en schaal, gevoel voor kleur, weet veel van kerkbouw, heeft een esthetisch gevoel. Als ik met iets kom, dan reageert hij daarop. Hij reikt dingen aan die mij weer verder helpen. Hij kan mijn ingrepen ook theologisch verwoorden. Een ideale opdrachtgever.

Licht

Wagemaker vroeg me voor de Mariakapel. [afb. 11.3] De opdracht was open, er waren geen kaders of voorwaarden. Hij wilde een ruimte waar mensen gaan zitten om de aanwezigheid te beleven van de Heer.

De Mariakapel is de zuidkant. Daar valt de zon binnen; regelmatig krijgt de kapel tegenlicht. Op de binnenwand ertegenover, naast de toegang tot de kapel, heb ik ronde spiegels geplaatst. Drie aan elke kant. Ze staan in verschillende standen. Door de dag heen, en door het jaar, geeft dat heel wisselende effecten. En dat is meteen een facet van mijn werk: de rol van de tijd, de vierde dimensie. In mijn werk zie je letterlijk steeds iets anders, er gebeurt iets 'tijdens de wandeling'. Vaak gebruik ik daarvoor het licht. Spiegels vind je altijd al in mijn autonome werk, maar hier reageer ik op een situatie: Maria zit in het tegenlicht. Je kunt een spotje op haar zetten, maar het is veel sterker als je het licht naar binnen haalt.

Mariabeeld

In de kapel hing een raar kleedje, maar Wagemaker wilde er een echt gotisch Mariabeeld.

11.3 MMC Schobbe, wandschildering, herinrichting en vormgeving Mariakapel (acryl en zilverpotlood, spiegels, kerkbanken; 350 x 500 x 500 cm; permanente installatie), Sint-Jan de Doperkerk Noord-Scharwoude, 2006

Foto MMC Schobbe

11.4 MMC Schobbe, herinrichting, vormgeving en ramen Kapel van het Leven (hout, verf, aluminium, glas-in-lood; totaal 1100 x 500 x 500 cm; ramen: 500 x 65 cm elk; permanente installatie), Sint-Jan de Doperkerk Noord-Scharwoude, 2006

Foto MMC Schobbe

Ik vroeg of ik mee mocht beoordelen. Ik ontwierp de kapel zonder beeld, maar ik had het formaat aangegeven, bepaald waar het moest komen en er een sokkeltje voor gemaakt. De lijnen op de muur in zilverpotlood gaan uit van Maria. In mijn ontwerp had ik een afbeelding geplaatst; gewoon een plaatje van een Mariabeeld dat ik mooi vond. Een paar mensen gingen op pad en pas later hoorde ik dat ze iets hadden aangeschaft. Ik was echt pissig. Ik zag het beeld toen het op zijn plek werd gezet en door de nuntius werd ingezegend. Ik weet nog dat ik er stond – en het was of het 'klik' zei, ongelooflijk. Het was prachtig. Alsof het er altijd al was geweest.

Sint-Jan de Doperkerk, Noord-Scharwoude, Kapel van het Leven (2008)

Samenwerking

De Kapel van het Leven was een verzoek van Eric van Teijlingen, de nieuwe pastoor. Hij vroeg me iets te doen voor de dopelingen en de overledenen. [afb. 11.4] Er was alleen geld voor de ramen – die heb ik gemaakt, zoiets is altijd al mijn grote wens geweest. Voor de kapel zelf was amper geld. Ik heb toen iets ontworpen wat ik kon uitvoeren met de parochianen. We hebben staan schuren en zagen in een oude aardappelschuur – erg leuk. Een parochiaan heeft het kruis gemaakt. De aluminium objecten, voor de kaarsen bijvoorbeeld, liet ik maken bij een smid. En er moest een bank komen. Er kon een rechte bank uit de kerk worden gehaald, en een van de parochianen heeft die verzaagd en de delen schuin aan elkaar gezet. Zo kwam er een zekere rondheid in; net als in de Mariakapel, waar ik de ronde banken zelf ontwierp. Het resultaat is iets eenvoudigs, wat toch een behoorlijke impact heeft. Later hoorde ik dat ze, nu het een echte kapel is, de ruimte ook weer zijn gaan gebruiken.

Inrichting

De slingervorm is de levensboom, op een gestileerde manier. Het licht achter het kruis heeft theatrale redenen, en ik vond dat het kruis naar voren moest komen. Maar ik houd altijd rekening met het licht, het viel daar van nature weg.

De ene kant van de kapel is voor de dopelingen en borelingen, de andere voor de gestorvenen. Het zilver rechts is het aardse, het goud is het immateriële, het niet-aardse. Bij elke uitvaart is er een ritueel en wordt het kruisje van de overledene opgehangen. Bij de doop hang je aan de andere kant een Jacobsschelp.

De ramen verwijzen naar de gotiek. Ze plaatsen een figuur toen altijd in een architectonische context. Ook mijn groene en gele balken vormen een soort doosje, of een architectonisch kader. In het middenraam zie je de Verrijzende Christus, ontleend aan het laatgotische Isenheimer altaar van Matthias Grünewald. Onderaan is Christus realistisch, maar hoe hoger je komt, hoe meer hij vervaagt in het licht. Het Hemelse Jeruzalem, links, is een stiling van een neogotisch mozaïek

van Pierre Cuypers in de Sint-Servaas in Maastricht. De aardbol in het rechterraam verwijst naar het aardse leven, maar ik wilde ook dat de cirkel uit het linkerraam weer terugkwam. De uitvoering gebeurde in Tilburg, bij het Glasbewerkingsbedrijf Brabant. Ik maakte het ontwerp – de kartons – en een ervaren glazenier bracht dat over op glas.

Het sublieme

Ik houd niet van grote woorden, maar de Amerikaanse kunstenaars van het minimalisme waren bezig met 'het sublieme', *The Sublime*. Dat is eigenlijk waar ik me ook op richt. Het valt samen met wat Matthieu Wagemaker zei: kunst en religie hebben dezelfde oerbron, dezelfde basis. Daar ben ik ook van overtuigd. Wat is dat toch, dat ik dat met mijn kunst kan raken? Ik denk dat het komt, omdat ik er in mijn werk *altijd mee* bezig ben. Ik noem het maar even 'het sublieme'.

Interview gehouden in Amsterdam, 1 juni 2014

Literatuur

- Jan Besemer, *Maria en de noden van onze tijd. Een prijsvraag*, Heiloo 2005
- Bernadette van Hellenberg Hubar, *De genade van de steiger. Monumentale kerkelijke schilderkunst in het interbellum*, Zutphen 2013
- Ottie Thiers, *'t Putje van Heiloo. Bedevaarten naar O.L. Vrouw ter Nood*, Hilversum 2005 (p. 15-133 over kapel, kunst, geschiedenis)